

Інститут української мови НАН України
Північноукраїнський діалектологічний центр
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Житомирський історико-філологічний інститут регіональних
досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем

18

ЖИТОМИР
В. Б. КОТВИЦЬКИЙ
2009

ЗМІСТ

УДК 82.07
ББК 83.3 (4укр. – 4ж) – я5
В 67

Редактори:

Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук
Володимир Єршов, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Ростислав Радишевський, доктор філологічних наук
Григорій Сивокінь, доктор філологічних наук
Елеонора Соловей, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар:

Володимир Білобровець

В 67

Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем, № 18. – Житомир, В. Б. Котвицький, 2009. – 224 с.

I8BN 978-966-1663-05-2

Збірник „Волинь-Житомирщина” внесено до переліку науково-фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора й кандидата філологічних наук (Постанова Президії ВАК України від 11.10.2000 р. № 1-03/8).

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія KB № 12979-1863-Р від 16.07.2007 р.

Контактні адреси редакції:

Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10031. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп 4, ауд 401.
Телефони: (0412) 25-42-64, (0412) 25-24-67.

KB1M 978-966-1663-05-2

© „Волинь-Житомирщина”, 2009

Літературознавство

Петро БІЛОУС

«ЛЮБОВ І ТВОРЧИСТЬ, ТУГА І ПОРИВ, ВІДВАГА І ВОГОНЬ САМОПОСВЯТИ!» (ДО 100-РІЧЧЯ О. ОЛЬЖИЧА) 5

Станіслав ПУЛЬТЕР

РОМАНТИК З ПОДВІЙНОЮ ДУШЕЮ (МІХАЛ ЧАЙКОВСЬКИЙ: НАЩАДОК УКРАЇНСЬКОГО ГЕТЬМАНСЬКОГО РОДУ – НАШ ЗЕМЛЯК)..... 24

Володимир ЄРШОВ

‘ОСОБЛИВОСТІ МЕМУАРИЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО 32

Олександр СОЛЕЦЬКИЙ

«ПАМ’ЯТЬ ЖАНРУ»: БАРОКОВІ ФОРМИ В ХУДОЖНІХ СТРУКТУРАХ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА 54

Діалектологія

Леся ХОМЧАК

НАДСЯНСЬКО-ЗАХІДНОПОЛІСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ПАРАЛЕЛІ НА ПРИКЛАДІ РОДИННО-ОБРЯДОВОЇ ЛЕКСИКИ 65

Наталія ХІБЕБА

ВЕСІЛЬНІ АГЕНТИВИ В БОЙКІВСЬКИХ ТА ПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 75

Раїса ЗІНЧУК

СЛОВОЗМІНА ІМЕННИКА В ЗАХІДНОПОЛІСЬКІЙ ГОВІРЦІ СЕЛА СМІДИН.ІІ 90

Історія мови

Віктор МОЙСІЄНКО

ПРИВІЛЕЙ ЖИГИМОНТА-АВГУСТА 1560 р. НА ВОЛОДІННЯ ВИГОВОМ З ПОГЛЯДУ ЛІНГВІСТИЧНОГО 100

Ольга ТРІЛЬ

НАЗВИ НІЧНОГО СВИТИЛА В ПАМ’ЯТКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ 104

Наталія БАГІНЮК

ПРИСЛІВНИКИ В ТЕКСТІ СЕРЕДНЬОШРИФТОВОГО ЧЕТВЕРОСВАНГЕЛІЯ 113

Надія ОСТАШ

ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНЦІВ У XVI – XVIII ст. КРИЗЬ ПРИЗМУ СЛОВА 118

Ольга МАКАРОВА

АКТОВІ КНИГИ ОВРУЦЬКОГО ГРОДСЬКОГО УРЯДУ ДР. ПОЛ. XVII ст. – ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ МОВНИХ КОНТАКТІВ 137

Граматика

Юлія ЮСИП-ЯКИМОВИЧ
СЛОВОТВІРНІ
ОНОМАТОПОЕТИЧНІ МОДЕЛІ
НАРОДНОЇ МОВИ ЯК ДЖЕРЕЛО
ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ЗВУКОВИХ
ВРАЖЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ
ІМПРЕСІОНІСТСЬКІЙ
ПОЕТИЦІ147

Тенознавство

**Сніжана ЧЕРНЮК,
Тетяна СУШКЕВИЧ**
«П-ЛЮ...»
БОРИСА ТЕНА 161

Історія

Володимир СТУДІНСЬКИЙ
ДРЕВЛЯНИ: МІСЦЕ І РОЛЬ В
ДАВНЬБОРУСЬКІЙ ІСТОРІЇ.....168

Етнографія

Ірина НЕСЕН
ТЕРМІНИ ОСІННЬОГО СЕЗОНУ
В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ
ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ
(СЕРЕДИНА
XГХ-XXст.) 174

Портрет

Володимир ШИНКАРУК
ЗІРКА І СМЕРТЬ ЛЕОНІДА
ВЕНГЕРОВА 185

Мистецтво

Володимир ШИНКАРУК
НІНА МАТВІЄНКО. ГОЛОСОМ
ЦЄЇ ЖІНКИ СПІВАЄ Й ПЛАЧЕ
УКРАЇНА..... 199

Рецензії

Петро БШОУС
ПРОЗАЇКИ ЖИТОМИРСЬКОГО
КОЛА..... 204

Литон ЛІСОВСЬКИЙ
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ДУХОВНОЇ
ІСТОРІЇ ВОЛИНИ 209

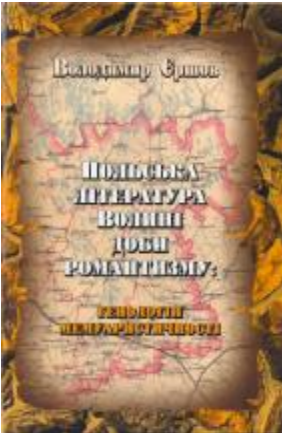
Галина ГРИМАШЕВИЧ
МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ
БОРИСПІЛЬЩИНИ КРІЗЬ
ПРИЗМУ ТЕКСТІВ.....213

Вітаємо!

Антон ЛІСОВСЬКИЙ

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ДУХОВНОЇ ІСТОРІЇ ВОЛИНИ

(Єршов В. Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності. – Житомир: Полісся, 2008. – 624 с. – 51 др. арк.)

У кінці 2008 року в Житомирському видавництві «Полісся» вийшла монографія «Польська література Волині доби романтизму: генологія мемуаристичності». Її автор – кандидат філологічних наук, доцент Житомирського державного університету імені Івана Франка, докторант кафедри полоністики Інституту філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Володимир Олегович Єршов – відомий на Житомирщині як вчений-краєзнавець, дослідник літератури Правобережжя, полоніст, засновник Житомирського історико-філологічного інституту регіональних досліджень, співорганізатор Центру полоністики ЖДУ ім. І. Франка, Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, член Національної спілки краєзнавців України та Światowej rady badań nad Polonią.

Вчителям і діячам культури запам'ятались його виступи і статті в журналах та наукових збірниках, присвячені українським, російським та єврейським письменникам, а також представникам польської літератури Правобережжя, в тому числі таким відомим постатям, як Ю. І. Крашевський, Г. Олізар, А. Фелінський та ряду інших, що проживали в нашому краї.

В. О. Єршов підготував до друку, забезпечив вступною ситаттею та коментарем книгу віршів Г. Олізара, які вийшли польською та паралельно – українською мовами у перекладах відомого поета Валентина Грабовського.

Тому видання його нової книги є логічним продовженням і результатом багаторічних наукових досліджень автора.

Сама структура і об'єм монографії – відображають прагнення

відтворити об'єктивну картину польської літератури Волині доби романтизму, яка б давала читачеві повне і глибоке уявлення про зміст, характер і особливості творчості польських письменників, що жили і працювали на Волинській землі у відповідний історичний період.

Передмова, яка вводить читача в історію польської літератури Волині, дає коротку історичну довідку про формування Волинської губернії як адміністративного утворення, початком якого був другий поділ Речі Посполитої і приєднання в 1793 р. Правобережної України до Російської імперії.

Викликає інтерес думка дослідника, що вітчизняна українська література являє собою континуум – неперервну множину літератур не тільки титульної нації, але й літератур інших народів України, створених різними мовами. На основі цієї концепції автор відносить і творчість польських письменників до літератури української – польськомовної.

Можна згоджуватися чи не згоджуватися із згаданою концепцією, але факт одночасного існування різномовних літератур в полікультурному просторі України не підлягає сумніву, як і їх взаємовплив і взаємопроникнення, а також те, що багато польськомовних авторів не тільки проживали на Волині, зокрема в Житомирі в той чи інший час, а тут народилися, вирости і сприймали Волинську землю як свою рідну.

Польська тематика є не новою в духовному житті нашого народу. З 1997 р. видається науковий збірник «Волинь-Житомирщина», де широко представлена польська проблематика (видано 18 номерів), головним співредактором якого є В. Єршов. У 2004 р. в ЖДУ ім. І. Франка був виданий перший номер журналу «Українська Полоністика» (вийшло 5 номерів). Наталія Місяць веде активну роботу як директор Центру Полоністики Житомирського університету. Активно працює і об'єднання вчителів-полоністів Житомирської області, на чолі якого стоїть магістр польської мови Мирослава Староверова.

Відомий письменник, бувший офіцер Іван Савчук у рік Польщі в Україні видав книгу, присвячену видатному польському письменнику, – Генріху Ржевуському: «Генрих Ржевусский – блеск и горечь славы» (Житомир, 2004 р.) з передмовою Володимира Олєговича.

Широко відоме на Житомирщині дослідження Олександра

Буравського «Поляки Волині у другій половині XIX – на початку XX століття» (Житомир, 2004), в якому проаналізовано соціально-економічне становище польської меншини у зазначений історичний період і його роль у розвитку господарства і культури краю.

Вклад поляків у розвиток української культури, цілий спектр взаємозв'язків діячів науки і культури українського та польського народів аналізують А. А. Павловський та В. А. Павловський у книзі «Пам'ять жива» (Житомир, 2005 р.).

Доброчинність поляків у сфері освіти України (XIX – поч. XX ст.) з глибокою переконливістю розкриває у монографії з тією ж назвою Наталя Сейко (Житомир, 2007 р.).

Вчителька, журналіст і відома поетеса Ярослава Павлюк переклала польською мовою поему Івана Франка «Шляхом пророка» і з польської українською – «Мойсей» Марії Конопницької (Житомир, 2007 р.).

Не підлягає сумніву, що вихід на цьому тлі монографії Володимира Єршова сприймається як нове дослідження історії духовного життя Волині, ролі в ньому польської літератури. Розділ його книги «Генезис літератури Волині доби Просвітництва» виступає як аналітичний розгляд культури, літератури, книгодрукування на Волині відповідного періоду і є, мовби, підготовчим до розгляду літератури Волині, що входить у розділ, що так і названо: «Література Волині: від класицизму до романтизму». Автор розглядає польську літературу Волині в контексті історичних подій, які сколихнули духовне життя того періоду – війни 1812 року, повстання декабристів (1825), листопадового повстання (1831).

Побудований на всебічному аналізі соціально-політичних подій досліджуваного періоду, його аналіз літературних фактів і явищ має глибокий і переконливий характер, а сама література виступає як найважливіший показник духовного життя краю. В книзі проаналізовано виникнення і особливості волинського масонства, духовно-просвітницька роль Кременецького ліцею, діяльність багатьох письменників і діячів культури Волинської землі – Тадеуша Чацького, Алойзи Фелінського, Яна Дуклана Охоцького, Олександра Ходкевича і багатьох інших.

Розглядаючи романтизм на Волині між двома повстаннями 1831 – 1863 рр., автор, як і в кожному розділі книги, прагне бути скрупульозно точним, вірогідність кожної думки, кожного

положення, факту життя і творчості письменника підтверджується багато чисельними посиланнями на наукові джерела, статті, книги, архівні документи тощо.

В цілому ж і розділи узагальнюючого характеру, – такі, наприклад, як травневе повстання 1831 року, особливості літературного процесу і т.д., і розділи, присвячені окремим письменникам, наприклад, Генріху Ржевському, Юзефу Ігнаци Крашевському, Тадеушу Бобровському та ін., – являють собою мовби закінчену історико-літературну новелу, написану в спокійних тонах, науково-переконливо і об'єктивно-доказово. Недарма ж довідковий апарат книги сумарно включає більше тисячі виносок, з яких одні лише вказують на джерела думки, а інші – дають розгорнуту картину проблеми, дискусій порівняння думок, позицій, мотивацій. Широта охоплення питання не дає можливості детальної характеристики змісту всіх досліджуваних проблем, – для цього прийшлося б написати ще одну книгу такого ж розміру.

Проте не можна не зупинитися на окремих питаннях, які мали й мають особливе значення для літературознавства. Автор утверджує думку про багатонаціональність традиції культури і літератури Волині, національну і регіональну терпимість, що були характерні для цього краю. Взагалі книга утверджує повагу до всіх народів, до їх культури і літератури. Так, говорячи про втечу польського письменника Руфіна Піотровського із сибірського заслання, автор розповідає про труднощі його шляху і про те, що він говорив російською мовою з сильним акцентом, але випадкові люди-росіяни, з якими доводилося йому стикатися, не видали його, бо так само, як і втікач, були в'язнями примх самодержавства, і безкорисливо допомагали йому – іноземцю на шляху додому. Тому втікач і називав росіян побратимами і союзниками і бачив у Росії тільки єдиного деспота, урядовці якого вірно виконують його дикі накази (с. 490).

Автор аналізує творчість ряду польських письменників, які любили українську мову і писали українською мовою. Таким названо Томаша Падуру (Тимка Падуру), творчість якого глибоко досліджував доктор філологічних наук, що був професором філологічного факультету Житомирського педінституту в 1929 – 1931 рр., Володимир Гнатюк. У книзі розповідається також про Кароля Августа Гейнча, Діонісія Бонковського. Це Денис

Бонковський написав музику на слова Т. Шевченка:

Нащо мені чорні брови,
Нащо карі очі ...

А пісня Дениса Бонковського

Чи є в світі молодиця,
Як та Гандзя білолиця?
Ох, скажіте, добрі люди,
Що зі мною тепер буде? –

стала улюбленою народною піснею в Україні.

Автор згадує, що граф Г. Ржевуський проводив засідання дворян, виступаючи українською мовою, володіли українською мовою і всі інші учасники таких засідань.

В цілому книга про польську літературу Волині – це історико-літературна енциклопедія духовного життя краю, в якій аналіз літературних процесів здійснюється у нерозривному зв'язку з історичними подіями, що визначали долі і трагедії народів і їх культур.

Написана чітко, об'єктивно переконливою мовою фактів, вона сповнена поваги до всіх народів – і прийшла в світ у час, коли стала зрозумілою необхідність взаєморозуміння і толерантності в житті народів планети незалежно від їх національних і расових відмінностей.

Рецензована книга – нове досягнення і краснорозумної, і літературознавчої думки Волині – Житомирщини.